

DUPKA GYÖRGY

MAGYAR IRODALMI ÉLET ÉS ÍRÁSBELISÉG KÁRPÁTALJÁN

KULTÚRTÖRTÉNETI VÁZLAT

7. A STAGNÁLÁS ÉVEI

7. 1. A TERÜLETI JÓZSEF ATTILA IRODALMI STÚDIÓ (1971–1981)

A „brezsnyevi személytelenség kultusza” idején irodalmi életünk a stagnálás éveit élte át. M. Takács Lajos irodalomtörténész „Az 1971-ben kiero-
szakolt rossz kezdet”-ként értékelte a Balla László által 1971. május 22-én
Ungváron alapított József Attila Irodalmi Stúdió indulását, amely a Kárpá-
ti Igaz Szó című napilap keretében, illetve szerkesztőbizottsága szigorú fel-
ügyeletével működött. A lap főszerkesztője kezdetben a Forrás Stúdió aktí-
vabb tagjainak, így Vári Fábián Lászlónak is meghívót küldött: „Május 9-
én – Benedek András kivételével – a Kárpáti Igaz Szó fejléces meghívóját
kézbesítette számunkra a posta – ma is őrzöm! –, mely által 1971. május
22-re meghirdették a József Attila Stúdió alakuló ülését. A szíves invitálást
a Forrás tucatnyi tagságából mindössze négyen (Benedek, Fábián, Fodor,
Zselicki) utasítottuk vissza, így az ellencsoport létrejött, s hamarosan ol-
vashattuk előre beharangozott közleményeiket.”¹

Tóth István 1998-ban megírt cikkében a stúdió kezdeti tevékenységét utólag
keményen elmarasztaló bírálattal sújtja: szerinte a Balla által irányított csoporto-
sulás „közutálattól övezett” volt, tagjai „szürkék, agitatívak és unalmasak.”²

A kör teljes neve: Területi József Attila Irodalmi Stúdió, amelynek tá-
mogatói közt Balla Lászlót, Sütő Kálmánt, Csengeri Dezsőt, Szalai Borbá-
lát, Gortvay Erzsébetet és Szenes Lászlót nevezte meg. A stúdió vezetését a
megyei pártlap felelős titkárára, Márkus Csabára (elnök) és a művelődési
rovat vezetőjére, Erdélyi Gáborra (felelős titkár) bízák.

Mint fő alapító, Balla László a „hatalom elveszített bizalmának visszaszer-
zése érdekében” igyekezett teljes mértékben elfogadtatni a többi alapító taggal

és védnökökkel a pártsajtó megszabta kereteket, az ideológiai elvárások korlátait. Csakis hazafias, szovjet típusú versek közlését helyezték előtérbe. A megkövetelt vonalasság kísértetiesen hasonlított az '50-es évek elején kialakult sematizmus korszakára. A különbség a kettő között csupán annyi volt, hogy az akkori tollforgatók primitívségéhez viszonyítva a mostani alkotók íráskultúrája, alap tudása egy-két szinttel magasabb volt. Mégis, mi volt a közös motívum? A szovjetizált témák: barátság, Iljics és a párt, munka és munkások, május és október, vidám élet, daloló ifjúság stb. A csoportba verbuvált tollforgatókból a béke, az emberiség, a jövő kérdéseit boncolgató lírikusokat akartak kinevelni.

A Forrás-gárda Balla László által megfűrt versantológiája (*Szilaj nádparipán*) helyett az általa javasolt antológiába a József Attila Irodalmi Stúdióba átpártolt és új alapító tagok főleg vonalas verseit válogatta be. Az 1972-ben megjelent *A várakozás legszebb reggelén* című kiadvány szerzői: Füzesi Magda 20 éves, Balogh Balázs 31, Ferenczi Tihamér 31, Balogh Miklós 38, Kecskés Béla 31 éves. Egressy György szerkesztő a fülszövegben kiemeli: „*Ezt a kötetet a benne szereplő öt fiatal kárpátontúli magyar költő a Szovjetunió megalakulása 50. évfordulójának ajánlja.*” A születési évszámokból is látható, erős csúsztatás történt, a fiatal jelző csupán Füzesi Magdára illik, a többiek harmincan felüliek. Ez is azt a feltevésünket igazolja, hogy sebtében állították össze, hiszen a Balla László által létrejött stúdióban több közölhetőségi szintet megütő fiatal költő nem volt.

Néhány kiragadott sor az úgynevezett vonalas versekből:

A kötetet Balogh Balázs *Barátság* című verse nyitja: „*Tagadhatatlan bizonyosság: / a tiéd marad ez az ország.*”

„*Nincs hamis aranyglória / boltozatos homlokán. / Iljics. Csak így, egy szóval nevezem, / mint nagyapámat hívnák az öregek.* (Füzesi: *Iljics*, 9. o.)

„*Munkával munkálom a jelent / és a Jövőben senki előtt / nem sütöm majd le a szememet.* (Balogh Balázs: *Meséktől távolodva*, 21. o.)

„*Tudom, nehéz egy nap annak, / kire, / mint kohók csapolt vasa, / olvadt, folyékony forróság ömlik.*” (Ferenczi: *Munkások*, 33. o.)

„*Több éve már; hogy kipróbált barátság / siker, kudarc – mert beüthet balul! – / kapcsolja egybe Fegyát, Lászlót, Hodzsát, / már biztos elválaszthatatlanul.*” (Balogh Miklós: *Több éve már*, 51. o.)

„*Nézd, versekbe feledkezett arcok. / Erős jelei a jövőnek.*” (Kecskés Béla: *Út*, 75. o.)

Öt év leforgása alatt a szerkesztőség irányításával kialakult alkotóműhely mintegy 30 tagot számlált, zömük még nem rendelkezett kötetel. Csupán a

Kárpáti Igaz Szó *Lendület* című rovatában jutottak publikációs lehetőséghez, azonban írásaik elbírálásánál, közlésénél a Balla László által beígért és megvalósított hivatalos kurzus-vonalhoz igazodó politikai napilap szempontjai érvényesülnek.

1977-ben az Ukrajnai Írószövetség megyei tagozata magyar munkacsoportjának javaslatára *Szivárványszínen* címmel ifjúsági almanach jelent meg.³ Összeállítója Márkus Csaba volt. Gortvay Erzsébet irodalomtörténész a gyűjteményhez írt előszóban kiemelte, hogy az itt közölt írásokból a „szocialista világ képe bontakozik ki”, majd hozzátette, hogy a kötetben szereplő tollforgatók „*közös kötetüket a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulójának szentelik.*”

A Balla-Márkus-Erdélyi vezette József Attila Irodalmi Stúdió öt év után, 1982-ben fórumteremtési szándékkal kiadta a harmadik antológiát *Lendület* címmel, amely szigorúan a brezsnyevi-szuszlovi irodalompolitika jegyében született írásokat tartalmazta. Ebben a gyűjteményben is jobbra a fentebb megnevezettek szerepeltek. Görömbei András „ünneplőbe öltözött” költőknek nevezte őket. Ezt a józsefatilások nevében Balla D. Károly is beismerte: „*Mindnyájan megírtuk a magunk Lenin-versét, békeversét, puffogtak frázisaink, sugároztunk az optimizmustól. Ha borúsabb, ne adj isten, pesszimista verset akartunk publikálni, mellé tettünk két harsányat, talán így elmegy. Aztán a két harsány megjelent, a borús kimaradt... Jöttek a nyolcvanas évek, egyetlen nagy tapstól zengett az ország.*”⁴

A „magyarul alkotó kárpátontúli írók” és a „kárpát-ukrajnai magyar irodalom”⁵ eme korszakát „Kárpátontúl Szovjet-Ukrajnával történt újraegyesülésének 40. évfordulója alkalmából” a *Sugaras utakon. A kárpátontúli magyar nyelvű irodalom antológiája (1945–1985)* című reprezentatív (21–22 íves) antológia zárta le, amely a szovjet korszakbeli kárpátaljai magyar írástudók válogatott verses és prózai munkáit tartalmazta.⁶ Az antológia szerkesztőbizottsága: Petro Lizanec (elnök), Balla László, Nájpváer Kamil, Rotman Miklós, Szalai Borbála. Megjelenését az ungvári egyetem filológiai karának magyar tanszéke javasolta. Összeállítói: Petro Lizanec (általános rész, életrajzok, bibliográfiai adatok), Gortvay Erzsébet (költészet, elemző tanulmányok), Vaszócsik Vera (próza, elemző tanulmányok). Bevezetőt „*Összertartó családban*” címmel Mikola Szemenyuk, a területi pártbizottság titkára írt.

A három szerző által jegyzett utószó-tanulmány alábbi sorai sokakban megdöbbenést váltottak ki azzal az állítással, miszerint „*A Szovjetunióban megszűnt a magyar nemzetiségű író, költő és közönség úgynevezett kisebbségi*

helyzete. Ez a polgári demokráciából származó kategória egyes irodalomkritikusok rólunk szóló munkáiban elő-előbukkan ma is. Szerencsére azonban már csak igénytelen szóhasználat, vagy a marxista metodológiai szempontok mellőzésének a bizonyítéka. A valóságban, amelyet e terület új irodalma tükröz, már nem található. Helyét elfoglalta a nagy közösséghez, a szovjet néphez tartozás felemelő tudata...’’⁷

Ebből az utószó-tanulmányból kiemelendő Vaszőcsik Vera hamis és hiteltelen, a rágalom szintjére süllyedt ítélete Kovács Vilmos *Holnap is éliünk* című regényéről; szerinte a szerző „*torzító képet fest Kárpátontúl társadalmának életéről, mindennapjairól, a felszabadulás utáni első évtizedben...*”

Visszaemlékezésében Balla László erre a gyűjteményre is kitért, közölte, hogy az antológia kiadása az ő kezdeményezése volt, amelyet a megyei pártbizottság is támogatott, és ezt a feladatot a magyar tanszéknek osztották le. Eredetileg két különálló kiadványban gondolkodott: irodalomtörténeti tanulmánykötet és reprezentatív antológia kárpátaljai magyar írók műveiből. Végül az ajánlatát összevonták. Mint írta: „*Akkor a 22 ívnyi, valóban reprezentatív s irodalmunknak újfent rangot biztosító kiadványra nagyon büszkék voltunk, de néhány év múlva jött a nagy változások kora, és a szocialista realizmus követelményeinek legalább főbb vonalakban való szem előtt tartásával készült könyvön egykettőre túllépett az idő.*”⁸

8. ÖSSZEFOGÁS IRODALMUNK „FELNÖTTÉ VÁLÁSÁÉRT”

8. 1. A JÓZSEF ATTILA IRODALMI STÚDIÓ:

AZ ELMOZDULÁS, A LENDÜLET ÉVEI (1981–1987)

A József Attila Irodalmi Stúdiót 1981. december 20-tól háromtagú elnökség irányította: Balla D. Károly, Dupka György és Horváth Sándor. „Az elnökség munkáját vezetőség segítette, amelynek tagjai – az említettekén kívül – Debreceni Mihály, Finta Éva és Füzesi Magda.”⁹ A stúdió 1986-os szórólapján 35 tag nevét nyomtatták ki.¹⁰

A békés úton megoldott vezetőség- és generációváltásnak az lett a nagy hozadéka, hogy a lefolytatott elvi viták eredményeképpen ez a csapat bátran átértékelte és nem folytatta Balla László és vaskalapos nemzedéktársainak a szovjet modellre épített irodalompolitikáját, amelynek következtében a stúdiót sikerült fokozatosan kivezetni a tízéves stagnálásból, megva-

lósítani kitörését a bolsevista irodalom-felfogás „babiloni fogságából,” központi célként felvállalni a minőségi irodalmi élet megteremtését. Az összkép jelentős eleme az is, hogy a „Kovács Vilmos-i végrendelet” értelmében sikerült a Józsefattilások és a Forrás-stúdiósok közti ellentét felszámolása, a további együttműködés alapfeltételeinek biztosítása, hogy a képzett szellemi erők összefogásával, a magyar nemzeti hagyományokból merítkezve betagozódhassunk az egyetemes magyar irodalomba.

Balla D. Károly – aki apja, Balla László szellemi-elvi nyomvonaláról letérve – ebben az időszakban csapat-vezéreként merőben más irodalompolitikát hirdetett és valósított meg, utólagos stúdió-értékelése szerint „...a Józsefattilások tevékenysége új lendületet kapott, s a 25–30 fiatal irodalmárból álló műhely néhány év alatt a vidék kulturális életének meghatározó erejévé vált. (...) A Józsefattilások a 81-es átszerveződéstől kezdődően célul tűzték ki a Forrás Stúdió¹¹ részben vagy teljesen elhallgatott tagjainak megszólaltatását, bevonását a szervezet munkájába. Ez az érintettek érthető és hosszabb-rövidebb ideig tartó idegenkedése után sikerült is. Elmondható, hogy az akkor már több mint egy évtizedes megosztottság, a kárpátaljai magyar irodalom Balla László és Kovács Vilmos ellentétére visszanyúló polarizáltsága a nyolcvanas évek második felére nagyrészt megszűnt és a Lendületben együtt publikáltak a Forrás és a József Attila Stúdió meghatározó egyéniségei.”¹²

Az 1971–1981 közti évekhez viszonyítva a Józsefattilások publikációs lehetőségei mennyiségileg és minőségileg is javultak. A korábbi, de a vezetőségváltás után formailag és tartalmilag is felújított fórumuk a 38 000 példányszámú *Kárpáti Igaz Szó*ba betördelt, kiállózó, összefűzhető *Lendület* című irodalmi oldal Balla László ötlete eredményeként megmaradt. A sajátos fórum címe azonos Sáfáry László 1931-ben megjelent kötetének címével; ily módon is kifejeztük azonosulásunkat a két világháború közti irodalmi életünk legtehetségesebb költőjével, akinek szellemi hagyatékát nyíltan felvállaltuk.

A lap vezetősége a *Kárpáti Igaz Szó* 1987-es évfolyamának lezárása után megszüntette a *Lendület*et. Ma is érdekes a *Lendület-bibliográfiát* (1982–1987) megvizsgálni, kik voltak a szerzői¹³, milyen műfajt képviseltek stb.

Az említett *Lendület*-rovaton kívül a „a folyóirat-funkciókat pótolni igyekvő” *Kárpáti Igaz Szó* önálló versesköteteknek is helyet adott: a laptestbe tördelve, kivágható és összefűzhető formában 15 kis költői válogatás jelent meg 1979–1986 között (38 ezres példányszámban!). A József Attila Irodalmi Stúdió Könyvtára sorozatban megjelent, egyenként 25 oldalas, borítóval, előszóval ellátott verses füzetek: Horváth Gyula: *Pólusok*. Előszó: Balla László, 1979;

Ferenczi Tihamér: *Szívem volt már minden*. Előszó: Keresztyén Balázs, 1979.; Finta Éva: *Vállalkozás az örömrre*. Előszó: Horváth Anna, 1979; Dupka György: *Ikarusz éneke*. Előszó: Gortvay Erzsébet, 1979; Balogh Miklós: *A mindenség tenyerén*. Előszó: Györke László, 1980.; Imre Sándor: *Menetrend nélkül*. Előszó: Gortvay Erzsébet, 1980; Horváth Sándor: *Itt és most*. Előszó: Erdélyi Gábor, 1981; Demjén Miklós: *Hív a távol*. Előszó: Balla D. Károly, 1982; Füzesi Magda: *Egy ember a tömegből*. Előszó: Horváth Katalin, 1983; Nagy Zoltán Mihály: *Dolgok igézetében*. Előszó: Balla D. Károly, 1983; Kőszeghy Elemér: *Teremtő titkok*. Előszó: Balla D. Károly, 1984; Tárczy Andor: *Ölkező évszakok*. Előszó: Horváth Sándor, 1985; Balla Teréz: *Így jöttem*. Előszó: Horváth Katalin, 1985; Fodor Géza: *Széltükkör*. Előszó: Skrobinec Jurij, 1986; *Megtart a szó, segít az ének*. Tizenöt költő 15 verse. Gyűjtemény a József Attila Irodalmi Stúdió fennállásának 15. évfordulója alkalmából.

A *Lendület* publikációinak sokasága változó minőségű volt. Még előfordult, de egyre ritkábban egy-egy szovjet ünnephez kötelezően elvárt béke- vagy Lenin-vers, ezzel az összeállítók „megadták a császárnak, ami a császáré”. Balla D. Károly az általa összeállított bibliográfiai jegyzékhez fűzött írásában arról is szólt, hogy olyan versek és novellák jelentek meg akkor, „amelyek ma is szerzőjük legjobb művei közé tartoznak, bekerültek a későbbi antológiákba, az egyéni kötetekbe, többször publikálták Magyarországon, lefordították más nyelvekre, elemzések születtek róluk.”¹⁴

A pozitívumok között említhető még, hogy a stúdió egyfajta magyarságintézménnyé nőtte ki magát, berkeiben pezsgő irodalmi, művészeti élet zajlott. A magyarlakta településeken, tanítézetekben egymást érték az író-olvasó találkozók, felolvasó körutak, irodalmi matinék, zenei műsorok, egyéni és csoportos képzőművészeti kiállítások. Ekkor jelentkeztek az Ivaskovics-testvérek (József, István, Attila), akik létrehozták az Ivaskovics-triót, megzenésítették és előadták a józsefattilások verseit, és akik 1987-től a vidékünk költőinek költeményeit is megzenésítő, illetve a Magyar Rádióban is megszólaló Dinnyés József daltulajdonostól segítő biztatást kaptak.¹⁵ Tinódi Lantos Sebestyén gitáros utódja először Vári Fábíán László, Fodor Géza, Kovács Vilmos, Dupka György, Balla D. Károly és Füzesi Magda verseit szólaltatta meg. Állandósult a kapcsolat a magyarországi és határon túli irodalmi műhelyekkel Nyíregyházától Budapestig, Miskolctól Békéscsabáig, Kassától Pozsonyig, Aradtól Kolozsvárig. Egyre gyakoribbá váltak a kinti irodalmi publikációk. Mindezek által az ungvári irodalmi műhely „kisebbség-szervező erővé kezdett válni.”

A *Kárpáti Kalendárium* szerkesztői hosszú szünet után (1973-ban leállították az irodalmi mellékleteket, csoportos versrovatokat), 1979–1987 között külön rovatot, majd *Fórum* címmel egy ívnyi csatolt mellékletet nyitottak a józsefatilások közleményeinek. A jelzett időszakban kiemelkedő eseménynek számított, hogy a Kárpáti Kiadó magyar szerkesztősége a fentebb említett antológiákon és almanachokon kívül három verseskötetet (Balla D. Károly¹⁶, Füzesi Magda¹⁷, Finta Éva¹⁸) és egy szociográfiai riportot (Dupka György–Horváth Sándor szerzőpáros¹⁹) jelentetett meg egyenként másfél-hét ív terjedelemben, 1000-tól 5000-ig terjedő példányszámban.

8. 2. A József Attila Alkotóközösség, 1988

Néhány hónapos előkészület, egyeztetés után a Felvidéken egy kárpátaljai írókból álló előadó körúton és az ottani magyar alkotók körében szerzett tapasztalatok birtokában 1988. január 30-án alakult meg Ungváron a József Attila Alkotóközösség, amely jelentősen túllépett az irodalmi kör keretein. Az újabb változáson átesett szervezeten belül megszűntek a műhely műfaji és nemzedéki korlátai, kiszélesedett tevékenységi köre. A közösség célja a kárpátaljai magyar alkotók – írók, költők, festőművészek, szobrászok, zenészek, néprajzosok, történészek, fotóművészek, természettudományi szakemberek, orvosok stb. – tevékenységének összefogása, a magyar szellemi élet – ezen belül különösen az irodalom – fellendítése, a magyar anyanyelv megőrzése és ápolása volt.

A szervezők és alapítók – Árpa István, Bagu Balázs, Balla D. Károly, Balla László, Balla Teréz, Balog Géza, Balogh Balázs, Balogh Béla, Barta Zoltán, Bartha Gusztáv, Barát Mihály, Behun János, Boldog János, Boniszlavszky Tibor, Bulecza Rozália, Bundovics Judit, Dalmay Árpád, Debreceni Mihály, Dupka György, Erdélyi Tibor, Fedák László, Ferenczy Imre, Finta Éva, Fodor Géza, Fülöp Tekla, Füzesi Magda, Gortvay Erzsébet, Györke László, Horváth Anna, Horváth Sándor, Imre Sándor, Jánki Endre, Kádas Katalin, Keresztyén Balázs, Kovács Elemér, Keisz Gellért, Kőszeghy Elemér, Lusztig Károly, Magyar Éva, Móricz Kálmán, Matl Péter, Nagy Zoltán Mihály, Penckőfer János, Penckőferné Punykó Mária, Skrobinec Jurij, Somi Nagy Zoltán, Szöllősy Tibor, Tar Béla, Tártsy Andor, Tóth Károly, Tóth Lajos, Váradi-Sternberg János, Vári Fábrián László, Zselicki József – rövid távon a magyarság „jogaiért küzdő és érdekédelmét ellátó „CSEMADOK-szerű”²⁰ szervezet megvalósításában is gondolkodtak.

A kilenctagú Választmány tagja volt Balla D. Károly, Balla László, Dalmay Árpád, Dupka György, Finta Éva, Fodor Géza, Füzesi Magda, Horváth Sándor, Vári Fábián László; az Elnökség három tagból állt: Balla D. Károly (elnök), Dupka György (alelnök), Horváth Sándor (alelnök).

Az Alkotóközösség fóruma 1988–1990 között a *Kárpáti Igaz Szóban*²¹ havonta egy alkalommal nyolc oldalon megjelenő *Új Hajtás* című kulturális melléklet lett, amely egyesítette magában az 1997-ben megszűnt *Neon* című művelődési magazint és a *Lendület* című irodalmi oldalt. Első száma 1987. december 13-án jelent meg. A három és fél évfolyamot megélt irodalmi melléklet szerkesztői, összeállítói józsefattilások voltak: Balla D. Károly, majd Horváth Sándor. Az idősebb nemzedéket szerkesztőként Lusztig Károly képviselte.

Az *Új Hajtás*ban is nyomon követhető az alkotóközösség pezsgő irodalmi élete, mert számos író-olvasó találkozóról, a szerzők felolvasó estjeiről és előadó körútjairól is beszámoltak a lap tudósítói. Az ungvári, beregszászi rendezvényeken gyakran fellépett Dinnyés József magyarországi vendégművész, akivel többször együtt muzsikált, énekelt az ungvári Ivaskovics József zeneszerző Impulzus²² (ismertebb nevén: Ivaskovics-trió) verséneklő együttese. A józsefattilások kapcsolatba léptek az Ukrajnai Írószövetség területi tagozata keretében megalakult, és az ukrán/ruszin irodalmárokat tömörítő Területi Fiatal Írók Körével, a magyar alkotó fiatalokat a vezetőségben e sorok írója képviselte. Közös akciókat bonyolítottak le a beregszászi Illyés Gyula Irodalmi Klub (elnöke: Dalmay Árpád) tagjaival, például a Petőfi-emléktábla avatását az egykori Oroszlán Szálló falán. Emlékezetes a klub által alapított díj 1988-as átadó ünnepsége, ahol többek között az alkotóközösség választmányi tagja, Vári Fábián László költő kapott Győry Dezső-érmet. A rendezvények sorából kiemelkedett az 1988. március 17-én a Magyar Népköztársaság kijevei főkonzulátusán rendezett közös magyar–ukrán irodalmi est. Páldi András főkonzul meghívásának köszönhetően vidékünket 18 tagú küldöttség képviselte. A határon átnyúló irodalmi kapcsolatokat erősítette a Vásárosnaményban a *Beregi Napok* március végi megrendezése Balla D. Károly, Vári Fábián László, Füzesi Magda, Nagy Zoltán Mihály, Dalmay Árpád közreműködésével. Majd Hatvanban az Ady Endre Könyvtár első öt kárpátaljai íróvendége volt Balla D. Károly, Dupka György, Debreceni Mihály, Fülöp Tekla és Kovács Elemér. Budapesten, a Kőbányai Sörgyárban az Illyés Gyula emlékének szentelt, a Magyar Rádióban is sugárzott esten részt vett Balla D. Károly, Dalmay

Árpád, Vári Fábián László, Ortutay Zsuzsa és Ivan Petrovics. Ennek a rendezvénynek és írói kezdeményezésnek legfontosabb hozadékaként 1989. október 14-én Dalmay Árpád, az Illyés Klub elnökének szervezésében, a Kőbányai Sörgyár támogatásával lehetővé vált Illyés Gyula mellszobrának felállítása Beregszászban; az avatóünnepségen Szűrös Mátyás, a Magyar Népköztársaság országgyűlésének akkori elnöke is részt vett. Az alkotóközösség KMKSZ-tagjai közreműködtek az ungvári Petőfi-szobor felállításában is, amelynek avatásán jelen volt Leonyid Krvacsik, az ukrán parlament elnöke és Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság Elnöke.

A Duna-Tisza Közi Írócsoport és a Katona József Társaság vendégeként egy hetet Kecskeméten töltött az alkotóközösség négy tagja: Balla D. Károly, Finta Éva, Horváth Sándor, Vári Fábián László.

Dupka György és Horváth Sándor személyében a közösség képviseltette magát a magyarországi Dudaron megrendezett első Nemzetközi Falukutató Táborban, és a határon túli író-társakkal együtt részt vettek a budapesti Hősök terére szervezett, a romániai falurombolási terv elleni tiltakozó megmozdulásban. A magyar–magyar szolidaritás jegyében az alkotóközösségen belül alakult „szervező bizottság tagjai” – Balla D. Károly, Dalmay Árpád, Dupka György, Fodó Sándor – 1988 nyarán táviratot küldtek a Kreml vezetőinek is, hogy tegyenek meg minden lehetőt az emberiség történetében példa nélkül álló esztelenység elhárítása végett.²³ A Magyarok Világszövetsége (MVSZ) budapesti jubileumi elnöki ülésére 1988 szeptemberében a külföldön élő magyarok meghívott küldöttei közt Kárpátaljáról Balla László és Dupka György volt jelen. Az alkotóközösség tagjainak egy csoportja (Balla D. Károly, Kovács Elemér, Horváth Sándor, Tóth Lajos, Dupka György) író-olvasó találkozókra vett részt a Felvidék magyarlakta városaiban. Ugyanakkor Kárpátalján járt a budapesti Új Idők Kft. szerkesztőbizottságának néhány tagja: Végh Antal, Szakonyi Károly, Hernádi Gyula, Gyurkovics Tibor, Csukás István, Molnár Zsolt.

Az *Új hajítás*ban publikáló szerzők döntő többsége már a *Lendület*ben is szerepelt. Az *Új Hajítás* 1988–1990-es évfolyamainak szépirodalmi közleményeihez kapcsolódó szerzők névsorából²⁴ többek között a folytonosság is kiolvasható, és az is, ki mikor kezdett el publikálni.

Az *Új Hajítás* utolsó száma 1990. május 20-án jelent meg. A *Kárpáti Igaz Szó* sokáig irodalmi rovat nélkül maradt, majd új irodalmi összeállítás-sorozatot indítottak *Vallani kell* címmel, de néhány közlemény után ez is megszűnt.

Ezt követően a kettévált lapnak – „fekete” *Kárpáti Igaz Szó*, „zöld” *Az igazi Kárpáti Igaz Szó* – nem volt irodalmi, művelődési oldala. Később *Az igazi Kárpáti Igaz Szó* beindította *Élet-Jel* című különálló irodalmi mellékletét, amelynek megjelenését néhány év után anyagi okok miatt felfüggesztették.

8. 3. A JÓZSEFATTILÁSOK KIADVÁNYAI A KÁRPÁTI KIADÓNÁL

1987–1993 között a József Attila Alkotóközösség néhány tagjának a Kárpáti Kiadóhoz benyújtott kéziratok közül több is nyomdafestéket látott: Balla D. Károly: *Valahol tűz van (1988)*²⁵, Nagy Zoltán Mihály: *Fehér Eper (1988)*²⁶, Balla László: *Sosemvolt repülések emléke (1989)*²⁷ című prózagyűjteménye; Balogh Balázs *Üzenet (1989)*²⁸, ikerkötetben Dupka György: *Tavasza születtem és Kőszeghy Elemér: Változom (1990)*²⁹, Balla D. Károly: *Sorsomhoz szegezve (1990)*³⁰, ikerkötetben Ferenczi Tihamér: *Férfiidő, Nagy Zoltán Mihály: Pírban, perben (1990)*³¹, Vári Fábrián László: *Széphistóriák (1991)*³² című versgyűjteménye, továbbá Dupka György–Horváth Sándor–Móricz Kálmán: *Sorsközösség (1990)*³³ című könyve, Punyó Mária: *A hétországi király (1993)*³⁴ című mesegyűjteménye.

Ezenkívül újrakiadásban 1989-1990 közt M. Takács Lajos által az eredeti kézzel egybevetve megjelent Kovács Vilmos *Holnap is élünk*³⁵ című regénye.

A józsefattilások novellát és értekező prózát, közösségre ható költészetit, szociográfiai jellegű, folklorisztikai, helytörténeti és irodalomtörténeti műveket tartalmazó kiadványait a kibontakozásnak indult irodalmi élet biztató jeleiként értékelték, amely felnőtt olvasóvá neveli egyre táguló köreit.

A Kárpáti Kiadó gondozásában megjelenő *Kárpáti Kalendárium* 1988–1993 között minden egyes évkönyvében e sorok írójának összeállításában *Fórum* címmel 16 oldal terjedelemben válogatást közölt a József Attila Alkotóközösség tagjainak új verseiből, prózai írásaiból, grafikáiból. Voltak közöttük újraközölt szépirodalmi írások is, amelyek előbb a *Lendület*-ben, illetve az *Új Hajtás*-ban jelentek meg.

8. 4. AZ ÉVGYŰRŰK-SOROZAT

Évi többszöri megjelenés, majd folyóirattá válás esélyével indítottuk útnak a Kárpáti Kiadónál 1988–1991 között a 6–9 év terjedelemben, váltakozó példányszámban megjelenő irodalmi, művészeti, társadalompolitikai kiadványt, az *Évgyűrűk*³⁶ című almanach-sorozatot, amely az *Ukrajnai Írószö-*

vetség Kárpátalja megyei szervezete magyar csoportja és a Kárpáti Kiadó gondozásában látott napvilágot. Szerkesztőbizottságának összetétele: Balla László elnök, Dupka György felelős titkár, Balla D. Károly, Füzesi Magda, Gortvay Erzsébet, Jurij Kerekes, Szalai Borbála.

A négy kiadvány szerzőinek száma 28–33 fő között volt, valamennyien a József Attila Alkotóközösség tagjai közül kerültek ki. A kiadvány a második és harmadik generáció tagjai és az újonnan jelentkező fiatalok írásait gyűjtötte egybe a következő műfajokban: vers és kispróza, műfordítás, esszé, helytörténeti tanulmány, könyvismertetés. Az első kötettel az összeállítók nem titkolt célja volt, hogy a gyűjteményben szereplőket elindítsák az „*elmélyedés, kiteljesedés felé*”, hogy „*hagyományaink és valóságunk gazdag talajából táplálkozzanak.*” A második kötet fülszövegében leszögezték, hogy erejükhez képest gondozni akarják „*nemzeti irodalmunknak még szerényen, de tisztán szóló hatodik sípját.*” Irodalmi életünk ígéretes kapcsolatfelvételének könyvelhető el 1987. december 20-a, amikor – a Móricz Zsigmond Színház meghívására – az alkotóközösség új almanachját bemutattuk Nyíregyházán. Az esemény alkalmából Antall István szerkesztő szervezésében fiatal kárpátaljai alkotók (Balla D. Károly, Dupka György, Györke László, Horváth Sándor és Vári Fábán László) először vettek részt a Magyar Rádió nyilvános felvételén.

Sajnos, az *Évgyűrűk* kezdeményezése a rendszerváltás küszöbén kialakult súlyos gazdasági helyzet miatt „*elvérzett*”.

8. 5. VERGŐDŐ SZÉL: AZ ELSŐ HITELES ANTOLÓGIA

Történelmi jelentőségű mérföldkőnek tekinthető, hogy a Kárpáti Kiadó és a Magvető Könyvkiadó a közös könyvkiadási program keretében megjelentette a kárpátaljai magyar szépirodalom első magyarországi és addig legteljesebb gyűjteményét Vergődő szél (1990)³⁷ címmel, M. Takács Lajos irodalomtörténész összeállításában. Az összeállító utólag szükségesnek tartotta közölni az alábbiakat: „Antológiánk munkálatait – önszántunkból, belső indíttatásra – 1983 nyarán kezdtük el (...) Ennek a kéziratát 1988 november végén zártam le. (...) A művek s az életrajzi adatok összegyűjtésében a legfőbb segítőtársam Dupka György volt Ungváron.”³⁸ Kiemelte, hogy a könyv megjelenését erkölcsi támogatásával segítette Fodor András, az akkori Magyar Írók Szövetsége alelnöke, a bevezetőben pedig az is leszögezte, hogy az antológia „mind esztétikai, mind tematikai szempontból sokkal kedvezőbb színben mutatja a kárpát-ukrajnai magyar irodalmat, mintha annak teljességét ismerné az olvasó...”³⁹

A harminchét szerzőt⁴⁰ felsorakoztató antológia fő érdeme a tanúságtétel, miszerint irodalmunk létezik, s teljes joggal rászolgál a figyelemre, a megmérettetésre „*az egyetemes magyar kultúra mércéje szerint*”. Az utószóban biztatást olvashatunk: „*Leereszkedés nélkül, bátran foglalkozzék vele a magyarországi irodalomkritika és író társadalom.*”⁴¹ A gyűjtemény szerzői az írást mindannyian szolgálatnak tekintették és a kisebbségi létkörülményekről tudósítottak.

Több mint húszéves késéssel, ugyancsak M. Takács Lajos összeállításában és szerkesztésében jelent meg egy újabb gyűjtemény a *Görcsoldó szél. A „kárpátontúli szovjet magyar” irodalom antológiája 1945–1991* címmel, amely 27 kárpátaljai szerző⁴² 1945 és 1991 között megjelent 120 szövegét közli (hasonmás) formában⁴³, az összeállító szerint „...*nem teljes voltában is hű képet mutatva a sztálini negyvenes–ötvenes évek irodalmi személyi kultúrájáról, majd a szinte 1991-ig tovább élő „leninista” szovjet magyar művekről.*”⁴⁴ M. Takács Lajos ezzel a gyűjteménnyel kívánt tisztelni egykori barátai/küzdőtársai, Váradi-Sternberg János professzor, dr. Kozma Endre tanár, Csíki László, valamint Balla Gyula és S. Benedek András emléke előtt.

Ez a két antológia zárta le az „add meg a császárnak, ami a császáré” szólással részben jellemezhető szovjet korszakot. Egyben hitelesen mutatja be, milyen ideológiai állomásokon és sötét alagutakon haladt keresztül a magyar irodalom Kárpátalján. A két antológiából kiolvasható az is, milyen szellemi értékeket mentett át irodalmunk a képzeletbeli „szerelvényen”, amelynek végállomása a rendszerváltozás és egy újabb államfordulat lett.

8. 6. ÍRÓK A NEMZETISÉGI ÖNSZERVEZŐDÉS ÚTJÁN

A stúdiókba, körökbe⁴⁵ tömörülő értelmiség a nemzetiségi önszerveződés útjára lépve a József Attila Alkotóközösség vezetőinek kezdeményezésére 1989. február 24-én Ungváron létrehozta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséget (KMKSZ).

A kárpátaljai magyarság érdekvédelmét felvállaló KMKSZ tíz tagú kezdeményező csoportjának tagja volt Balla László, Debreceni Mihály, Dupka György, Fodó Sándor, Gazda Albert, Jánki Endre, Móricz Kálmán, Turóczy István, Varga Béla, Zselicki József. A szervezet megalakulásától kezdve a kárpátaljai magyarság legfontosabb politikai szervévé és az egész területre vonatkozóan döntő, meghatározó erővé vált, amelynek első elnöke Fodó Sándor magyar filológiai szakos egyetemi tanár, polgárjogi aktivista lett.

A József Attila Alkotóközösséget 1989-ben már nem sikerült egybehívni, így megszűnését sem tudta kimondani. A „*mégis kiteljesedő, szép eredményeket teremtett*” József Attila Alkotóközösség az 1990-es évek elején de facto teljesen megszűnt. A régi „józsefattilások” némelyike az idők szorításában politikussá lett, kivándorolt vagy lemorzsolódott. Végleg lezárult egy korszak, s a kárpátaljai magyar irodalomban véget ért „*az ártatlanság kora. Most néhány évig nem a művészi felívelés, hanem az érdekcsoportok szerinti megosztottság lesz napirenden...*”⁴⁶

A KMKSZ, a magyarság egyetlen érdekvédelmi szervezete időközben politikai pártként kezdett el működni, amely művelődési munkabizottságát is megszüntette, mert a művészetek, az irodalmárok részére nem tudott megfelelő kereteket, szakmai fórumot, illetve irodalmi folyóiratot biztosítani. Ezzel a józsefattilások életében is lezárult egy korszak (kétséggkívül eseménydús, értékteremtő, nagy évtizedük az 1981–1991 közötti időszakra esett, amikor az ukrainai magyar irodalom „felnetté válásán”⁴⁷ buzgólkodtak). Penckőfer János értékelése szerint „*Az államfordulat körüli időszakban valóságos kulturális lázban alkottak a szerzők. Ez az aktivitás még inkább kiteljesedett, amikor új korszak kezdődött Kárpátalja történetében azáltal, hogy Ukrajna független államává vált 1991-ben.*”⁴⁷

JEGYZETEK:

¹ Vári Fábíán László: Nem „szovjet magyarok”. A kárpátaljai magyarság polgárjogi mozgalmának kezdetei, az 1972-es Beadvány előzményei. In: Napút, XVII. Évfolyam, 6. szám, 2015. augusztus, 5.o.

² Tóth István: A hézag. In: Hatodik Síp, 1998/2., 4. o.

³ A versek szerzői: Balla D. Károly, Balogh Balázs, Balogh Jolán, Balogh Miklós, Demjén Irén, Demjén Miklós, Dupka György, Ferenczi Tihamér, Finta Éva, Füzesi Magda, Horváth Sándor, Imre Sándor, Kecskés Béla, Netrufál Anna, Tóth Klára, Zelikovics Katalin.

Elbeszélések, humoreszkek: Balogh Jolán, Barta Zoltán, Erdélyi Gábor, Fehér József, Kasza Rezső, Keresztyén Balázs, Kovács Elemér, Nagy Ida, Somi Nagy Zoltán, Németh-Fennik Júlia, Szabó Béla, Behun János.

Riportok: Behun János, Márkus Csaba, Kemetty Attila.

⁴ Balla D. Károly: Kis(ebbségi) magyar skizofrénia. Galéria Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993, 49. o.

⁵ „A kárpát-ukrainai magyar irodalom” terminus egy területi és országos viszonylatban is új kulturális jelenség megnevezéseként az '50-es évek derekán honosodott meg a közhasználatban.

⁶ Az antológia versanyagának szerzői: Balla László, Balla D. Károly, Balogh Balázs, Balogh Miklós, Demjén Miklós, Dupka György, Fábíán László, Ferenczi Tihamér, Finta Éva, Fodor Géza, Füzesi Magda, Györke Zoltán, György Dezső, Horváth Gyula, Horváth Sándor, Imre Sándor, Kecskés Béla, Kovács Vilmos, Kőszeghy Elemér, Osvát Erzsébet, Sándor László, Skrobinec Jurij, Sütő Kálmán, Szalai Borbála, Tártsy Andor, Zselicki József.

Próza: Balla László, Balla D. Károly, Boldog János, Csengeri Dezső, Erdélyi Gábor, Györke László, Horváth Anna, Horváth Sándor, Keresztyén Balázs, Kovács Vilmos, Lusztig Károly, Nagy Zoltán Mihály, Szenes (Kroó) László.

⁷ Petro Lizanec–Gortvay Erzsébet–Vaszócsik Vera: A kárpátontúli magyar nyelvű irodalom rövid áttekintése. In: Sugaras utakon. A kárpátontúli magyar nyelvű irodalom antológiája (1945–1985). Kárpáti Kiadó, Uzshorod, 1985, 310. o.

⁸ Balla László: Szegény ember vízzel főz, 223. o.

⁹ A József Attila Irodalmi Stúdió átszervezéséről. In: Kárpáti Igaz Szó, 1981. december 20.

¹⁰ Vezetőségen kívüli tagok: Balla Teréz, Barta Zoltán, Boldog János, Bundovics Judit, Dalmay Árpád, Demjén Miklós, Fodor Géza, Fülöp Tekla, Györke László, Horváth Gyula, Imre Sándor, Ivaskovics József, Ivaskovics István, Ivaskovics Attila, Kádas Katalin, Keisz Gellért, Keresztyén Balázs, Kovács Elemér, Kőszeghy Elemér, ifj. Kulin Zoltán, Magyar Éva, Nagy Zoltán Mihály, Orémus Kálmán, ifj. Prófusz József, Skotnyár József, Somi Nagy Zoltán, Tar Béla, Tárczy Andor, Vári Fábíán László.

¹¹ 1981 végén Balla D. Károly a józsefatiilások nevében „békekötést” és együttműködést ajánl levéllel kereste fel Vári Fábíán Lászlót is, aki többek között erről ír alábbi tanulmányában, és részleteket közöl az említett levélből: Az Együtt című folyóirat indulása (1966) és a Forrás nemzedéke. S. Benedek András emlékének. In: Együtt, 2013/5. sz., 55-56. o.

¹² Balla D. Károly: A Lendület évei. Galéria-Ecriture, Ungvár–Budapest, 1994, 6. o.

¹³ A versenyag, a műfordítások és megzenésített versek szerzői: Balla D. Károly, Balla Teréz, Balogh Balázs, Bartha Gusztáv, Barta Zoltán, Bazsan Mikola, Bernáth Csaba, Berniczky Éva, Czabán Samu, Csorbaj Galina, Demjén Miklós, Dalmay Árpád, Dupka György, Ferenczi Tihámér, Finta Éva, Fodor Géza, Füzesi Magda, György Ferenc, Hánka Ilona, Horváth Gyula, Horváth Sándor, Imre Sándor, Jánki Endre, Kádas Katalin, Kecskés Béla, Kegyes Ilona, Keresztyén Balázs, Kerita Krisztina, Kiss László, Kövy Edit, Kőszeghy Elemér, Kudrjavszkaja Ludmilla, Kuhta Vaszil, Lőrinc Valéria, Majorova Margarita, Matyijiv Volodimir, Mácza János, Nagy Zoltán Mihály, Németh Marianna, Orémus Kálmán, Orosz Klára, Palvanova Zinaida, Petróci Iván, Prerau Margit, Sáfáry László, Skrobinec Jurij, Sütő Kálmán, Tar Béla, Tárczy Andor, Újlaki H. Sándor, Vári Fábíán László, Vladkin Vlagyimír.

Széppróza, hangjáték, dráma: Balla D. Károly, Balla Teréz, Balogh Csaba, Barta Zoltán, Boldog János, Bundovics Judit, Debreceni Mihály, Durunda Andrij, Fodor Géza, Györke László, Horváth Sándor, Keresztyén Balázs, Kovács Elemér, Kőszeghy Elemér, Nagy Zoltán Mihály, Orémus Kálmán, Prófusz József, Róti (Andor) Ágnes, Skotnyár József, Somi Nagy Zoltán, Stefanyók Etelka, Tárczy Andor.

Kérdés, ismertetés, recenzió, beszélgetés, mélyinterjú, tanulmány, helytörténeti cikk, népköltészeti közlések, szociográfiai riport, üzenetek, dokumentumok: Balla D. Károly, Balla László, Balla Teréz, Balogh Edgár, Barta Zoltán, Boldog János, Bundovics Judit, Dalmay Árpád, Debreceni Mihály, Dupka György, Finta Éva, Fodor András, Fodor Géza, Fülöp Tekla, Füzesi Magda, Gortvay Erzsébet, Györke László, Horváth Anna, Horváth Sándor, Kádas Katalin, Keresztyén Balázs, Kovács Elemér, Nagy Zoltán Mihály, Nemes Nagy Ágnes, Orémus Kálmán, Pál György, Petykó Ágnes, Punykó Mária, Ratkó József, Rotman Miklós, Sütő Kálmán, Tárczy Andor, Vári Fábíán László.

¹⁴ Balla D. Károly: A Lendület évei, 7. o.

¹⁵ Dupka György: Újra és újra együtt... jutunk előre. Beszélgetés Dinnyés Józseffel. In: Kalendárium '89. Uzshorod, Kárpáti Kiadó, 1988, 111. o.

¹⁶ Balla D. Károly: Tágulok a világegyetembe. Versek. Uzshorod, Kárpáti Kiadó, 1984, 43. o.

¹⁷ Füzesi Magda: Útban hazafelé. Versek. Uzshorod, Kárpáti Kiadó, 1984, 25. o.

¹⁸ Finta Éva: Idő-korongon. Versek. Uzshorod, Kárpáti Kiadó, 1987.

¹⁹ Dupka György–Horváth Sándor: Múltunk s jelenünk. Balogh Edgár nyomában Kárpátontúlon. Uzshorod, Kárpáti Kiadó, 1987.

²⁰ M. Takács Lajos: Utószó. In: Vergődő szél. A kárpátaljai magyar irodalom antológiája 1953–1988. Magvető Könyvkiadó–Kárpáti Könyvkiadó, Budapest–Ungvár, 1990, 587., o.

²¹ Balla László, a Kárpáti Igaz Szó főszerkesztője 1987. augusztus 18-tól nyugdíjba ment, őt a tragikus hirtelenséggel elhunyt Behun János váltotta fel, aki csak 11 hónapig volt főszerkesztő. A megyei pártbizottság 1988 júliusától a megüresedett főszerkesztői beosztásba Egressy Györgyöt nevezte ki. Jóval a rendszerváltás után Erdélyi Gábor lett a Kárpáti Igaz Szó főszerkesztője.

²² Az Ivaskovics testvérek (József, István és az unokatestvér Attila) Impulzus néven zenei kisszövetkezeti együttest is alapítottak. Céljuk volt a kárpátaljai magyar, részben ukrán, orosz költők megzenésítése, és szervezett koncerteken történő bemutatása. 1988–1989-ben az Impulzus (Ivaskovics-trió) felbomlásáig egyik koncertszervezőjük és műsorvezetőjük Dupka György volt.

²³ Kárpátaljai szolidaritás az erdélyi magyarsággal. Nyilatkozat. In: Botlik József–Dupka György: Ez hát a hon..., 207. o.

²⁴ Az Új Hajtás számaiban megjelent versek szerzői: Balla D. Károly, Balla Kálmán, Balla László, Balogh Balázs, Balogh Miklós, Barta Zoltán, Bartha Gusztáv, Bella István, Bernáth Csaba, Bozsik Péter, Cséka György, Dancs Anita, Demjén Miklós, Dupka György, Ferenczi Tihamér, Finta Éva, Fodor Géza, Füzesi Magda, Gáll Sándor, Gittai István, Györke Zoltán, Györy Dezső, Horváth Sándor, Imre Sándor, Kádas Katalin, Kecskés Béla, Kőszeghy Elemér, Magyar Éva, Nagy Zoltán Mihály, Pataki Györgyi, Pócs István, Tar Béla, Tárczy Andor, Vári Fábiana László, Zselicki József.

Ukránból, oroszból és más nyelvekből fordított szerzők: Ahmatova, Anna, Buonarroti, Michelangelo, Carducc, Giosuè, Fedinisinec, Volodimir, Hojda, Jurij, Jovenko, Szvitlana, Kanapjanov, Bahitszan, Kolomijec, Volodimir, Kosztenko, Lina, Kudrjavszkaja, Ludmilla, Ladizsec, Volodimir, Malisko, Andrij, Negri, Ada, Olijnik, Borisz, Pascoli, Giovanni, Pavlicsko, Dmitro, Perebijnysz, Petro, Pervomajskij, Leonyid, Petróczi, Iván, Pidpalis, Volodimir, Sebatin, Polikarp, Sevcsenko, Tarasz, Sirhasz, Ovanesz, Szkunc, Petro, Szoszjura, Volodimir, Sztberbickij, Mihajlo, Sztzrisenyuk, Sztanyiszlav, Terjab, Vahan, Wacker, Nelly, Zsilenko, Irina, Zsolob, Szvitlana.

Széppróza, dráma, hangjáték: Balla D. Károly, Balla László, Balogh Csaba, Barta Zoltán, Bartha Gusztáv, Bedzir Vlagyimír, Bernáth Csaba, Bundovics Judit, Durunda Andrij, Györke László, Horváth Anna, Horváth Sándor, Hreba Vaszil, Jacura László, Keresztyén Balázs, Lajos Mihály, Lusztig Károly, Nagy Zoltán Mihály, Orémus Kálmán, Penckófer János, Reöthy Ágnes, Somi Nagy Zoltán, Szöllőssy Tibor, Tárczy Andor, Tóth Károly, Varga Gábor.

²⁵ Balla D. Károly: Valahol tűz van. Elbeszélések, kisregény, színmű. Uzsgorod, Kárpáti Kiadó, 1988.

²⁶ Nagy Zoltán Mihály: Fehér eper. Elbeszélések. Uzsgorod, Kárpáti Kiadó, 1988.

²⁷ Balla László: Sosemvolt repülések emléke. Novellák, tárcák, kromik, tollrajzok. Színmű. Uzsgorod, Kárpáti Kiadó, 1989.

²⁸ Balogh Balázs: Üzenet. Versek. Ungvár (Uzsgorod), Kárpáti Kiadó, 1989.

²⁹ Dupka György: Tavaszra születtem. Versek. Kőszeghy Elemér: Változom. Versek. Kárpáti Kiadó, Ungvár (Uzsgorod), 1990.

³⁰ Balla D. Károly: Sorsomhoz szegezve. Versek. Kárpáti Kiadó, Ungvár (Uzsgorod), 1990.

³¹ Ferenczi Tihamér: Férfiud. – Nagy Zoltán Mihály: Pírban, perben. Versek. Kárpáti Kiadó, Ungvár (Uzsgorod) 1990.

³² Vári Fábiana László: Széphistóriák. Versek. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 1991.

³³ Dupka György–Horváth Sándor–Móricz Kálmán: Sorsközösség. A kárpátaljai magyarok a 80-as évek végén. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 1990.

³⁴ A hétországi király. Beregújfalui népmesék. Gyűjtötte: Punykó Mária. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 1993.

³⁵ Kovács Vilmos: Holnap is élünk. Regény. Csokonai Kiadó, Debrecen–Kárpáti Kiadó, Ungvár, é. n.

³⁶ Évgyűriük. A József Attila Alkotóközösség almanachja. Összeállította: Balla D. Károly és Debreceni Mihály. Felelős szerkesztő: Dupka György. Kárpáti Kiadó, Uzsgorod, 1987; Évgyűriük '88. Irodalmi, művészeti és társadalompolitikai kiadvány. Felelős szerkesztő: Dupka György. Uzsgorod, Kárpáti Kiadó, 1988; Évgyűriük '89. Összeállította: Balla D. Károly és Debreceni Mihály. Felelős szerkesztő: Dupka György. Kárpáti Kiadó, Ungvár 1989; Évgyűriük '90. Összeállította: Debreceni Mihály. Felelős szerkesztő: Dupka György. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 1991.

³⁷ Vergődő szél. A kárpátaljai magyar irodalom antológiája 1953–1988. Összeállította, a szöveget gondozta, a jegyzeteket és az utószót írta M. Takács Lajos. Szerkesztő: Csíki László. Magvető Könyvkiadó, Budapest – Kárpáti Könyvkiadó, Ungvár. 1990, 608. o.

³⁸ M. Takács Lajos: Utószó. In: Vergődő szél, 595. o.

³⁹ Uo., 594. o.

⁴⁰ Az antológia szerzői: Balla D. Károly, Balla László, Balla Gyula, Balla Teréz, Balogh Balázs, Balogh Miklós, Bartha Gusztáv, Benedek András, Bundovics Judit, Csengeri Dezső, Demjén Miklós, Dupka György, Erdélyi Gábor, Ferenczi Tihámér, Finta Éva, Fodor Géza, Füzesi Magda, Györke László, Györke Zoltán, Horváth Gyula, Horváth Sándor, Imre Sándor, Kecskés Béla, Keresztyén Balázs, Kovács Vilmos, Kőszeghy Elemér, Lusztig Károly, Magyar Éva, Nagy Zoltán Mihály, Orémus Kálmán, Skotnyár József, Sütő Kálmán, Szenes (Kroó) László, Tar Béla, Tártsy Andor, Vári Fábián László, Zselicki József.

⁴¹ M. Takács Lajos: Utószó. In: Vergődő szél, 594. o.

⁴² A gyűjtemény szerzői: Bakos Róza, Balla D. Károly, Balla László, Balogh Balázs, Balogh Miklós, Benedek András, Csengeri Dezső, Dupka György, Finta Éva, Fodor Géza, Füzesi Magda, Gortvay Erzsébet, Györy Dezső, Horváth Gyula, Horváth Sándor, Kecskés Béla, Kerekes Erzsébet, Kincses István, Kiss Béla, Kovács Vilmos, Marton Zoltán, Márkus Csaba, Nagy Zoltán Mihály, Sándor László, Sütő Kálmán, Szenes (Kroó) László, Tártsy Andor, Tóth István.

⁴³ M. Takács Lajos: Bevezetés. In: Görcsoldó szél. A „kárpátontúli szovjet magyar” irodalom antológiája 1945–1991. Gyűjtötte, összeállította, szerkesztette, a borítót tervezte: M. Takács Lajos. Edelény, 2010, 5-6. o. A Továbbiakban: Görcsoldó szél, 2010...

⁴⁴ Görcsoldó szél, 2010, 7. o.

⁴⁵ Az ungvári Jurij Hojda Irodalmi Stúdió Magyar Szekciója (vezetője Gortvay Erzsébet); Dayka Gábor Társaság (1990, alapítói: Balla D. Károly, Vári Fábián László, Nagy Zoltán Mihály); a beregszászi Illyés Gyula Magyar Irodalmi Klub (1984, első vezetője Dalmay Árpád); a Tiszapéterfalvi Móríciz Zsigmond Magyar Irodalmi Klub (1986, első vezetője ifj. Kálmán Ferenc tanár); az ungvári Drávay Gizella Kör (1987, vezetője: Balla László; a munkácsi II. Rákóczi Ferenc Kör (1987, vezetője: Popovics Béla tanár); a técsői Hollósy Simon Kör (1988, vezetője: Szöllősy Tibor orvos), gát-derceni Kovács Vilmos Kör (1988, vezetője: Cébely Lajos), nagyszőlősi Bartók Béla Művelődési Kör (1988, elnöke: Keresztyén Balázs tanár, helytörténész), ungvári Magyar Társaság (1988, vezetője: Ivaskovics József zeneszerző), beregszászi Mécs László Irodalmi Klub (1989, vezetője: Pócs István egyetemi hallgató), rahói Petőfi Művelődési Kör (1989, vezetője: Bilics Éva), bátyúi József Attila Kör (1989, vezetője Bagu Balázs), sárososzi Arany János Kör (1989, vezetője: Bundovics Judit).

⁴⁶ M. Takács Lajos: Az utóbbi két évtized magyarországi és kárpátaljai magyar irodalmi és filológiai kapcsolatairól. 1991.

⁴⁷ Penckófer János: Irodalmi, kulturális élet az 1980-as években. In: Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra. 2010., 342. o.